

MÍTOSZROMBOLÁS MESTERFOKON – ÚJSZERŰ MEGVILÁGÍTÁSBAN A MOHÁCSI CSATA

B. Szabó János: *A mohácsi csata*

■ A mohácsi csatáról kialakult képünket az évek során írodott történeti munkák befolyásolták, amelyekben többféle vélemény, ítélet fogalmazódott meg a múltban történt sorsfordító eseménnyel kapcsolatban. B. Szabó János történész kutatási területe elsősorban a középkori, valamint a kora újkori Magyarország hadtörténete. Olvashattunk tőle már a bizánci hadseregről vagy letűnt korok háborúiról, azonban mégis az egyik legizgalmasabb művének a mohácsi csatáról írott könyvét említeném. A Corvina Kiadónál a Geo sorozatban – első kiadásban 2006-ban – megjelent mű eltér az eddig publikált okfejtésektől. A mohácsi csata magyarázata, a múltban történt események, döntéssorozat indoklása számtalan történésznek okozott problémát. Az elmúlt századok során a magyar történetírás a csata elvesztését a különböző bűnbakok, rossz döntések, hibák ismertetésével igyekezett magyarázni. A témában való áttörés B. Szabó János könyvében követhető nyomon, aki ahelyett, hogy a „mi lett volna, ha?” kérdésre keresné a választ, avagy a bűnbakok megnevezésére összpontosítana, munkájában azokat a történetírásunkban megjelenő téves képzeteket, magyarázatokat igyekszik tisztázni, melyek megválaszolásával újszerű megvilágításba helyezi a mohácsi csata megítélését.

A kötet négy nagy fejezetből tevődik össze, melyet több alfejezet, kérdéskör alkot. A témák a kronologikus sorrendet követve azokat a fordulópontokat tárgyalják, amelyek befolyásol-

hatták a csata kimenetelét. A bevezetőt követően, amelynek a címe *Volt egyszer egy ország*, a szerző nemcsak a legfontosabb történeti munkákban megjelenített véleményeket tárja elénk, hanem rögtön tisztázza is szándékát, miszerint nem egy letűnt világ bírálata a cél, hanem annak megértése/megérttetése. Ezt az elvet végigkövethetjük a kötet egészén, hisz a fejezetekben tárgyalt eseményeket, egyes vezérek döntéseit semmiképpen sem bírálja, csupán ismertette az adott korszak viszonyait és politikai helyzetét igyekszik magyarázni az olvasónak az események alakulását.

Az első fejezet címe *A lavina útjában*. Az egyes nagyobb témakörökön belül az olvasó kisebb alfejezetekben tárgyalt legfontosabb kérdéskörökre kaphat megalapozott érvrendszerre támaszkodó választ. A szerző mindazokat a tényezőket, eseményeket vázolja, amelyek az 1526-os mohácsi csata előtt zajlottak, azonban hatással voltak ennek végkimenetelére. Elsősorban a török hadsereget mutatja be, elemzi annak képességeit, és a korszak más hadaihoz viszonyítja. Véleménye szerint az oszmánok egyik sikere abban rejlett, hogy óriási emberszámú sereggel rendelkeztek, nagyon jól szervezettek, kiváló janicsár- és szpáhihadaik voltak, illetve ellenfeleiknél jobban tudtak gazdálkodni javaikkal. Mindezeknek a tényezőknek köszönhetően sikeresen tudtak nagyméretű birodalmat fenntartani és a harcokban győzedelmeskedni. Ehhez képest a keresztény államoknak nem volt állandó hadseregük, nehéz

volt a mozgósítás, illetve a korabeli viszonyok, infrastruktúra problémát okozott az utánpótlás megoldásában, valamint a hadsereg élelmezésében. Magyarországnak nem volt állandó hadserege, hisz Mátyás király halála után feloszlatták a híres zsoldos „feke-te” sereget, másrészt a magyar hadiszerzés elavult volt a török hadseregehez viszonyítva.

A rövid hadsereg-ismertetést követően az Oszmán Birodalom élére kerülő új szultánról, I. Szulejmánról olvashatunk, aki édesapja keleti politikájával ellentétben a nyugati irányú terjeszkedést szorgalmazta, ugyanakkor elfogadta a franciákkal való szövetséget. A franciák célja a Habsburg Birodalom hatalmának megtörése. Szulejmán hatalomra kerülését követően rövid időn belül elindítja 1521-ben seregeit Nándorfehérvárra, hogy annak meghódításával térdre kényszerítse Magyarországot, a Habsburgok egyik legfőbb szövetségését. Az 1521 tavaszán meginduló török sereget a folyami naszádoknak, valamint a déli végváraknak kellett volna feltartóztatniuk. A 15. században a magyar királyok a délszláv területeken erős végvárrendszert építettek ki, majd tartottak fent, amelynek feladata a török támadások feltartóztatása. A rendszer két egymással párhuzamosan futó védvonalból állt, melynek az első szakaszában Szabács és Nándorfehérvár voltak a legfontosabbak, a második szakaszban Temesvár és a Szerémség. A törökök célja Nándorfehérvár elfoglalása volt, hisz ennek köszönhetően megnyílhatott az út Magyarország felé. A magyarok a végvárrendszernek köszönhetően időt nyertek a seregtoborzáshoz, a csatára való felkészüléshez. Éppen ezért szükség volt rengeteg pénzre, melynek megszerzése a kincstárnokra hárult. Ez nagyon sok időbe telt, hisz először a kivetett adót az országgyűlésnek kellett megszavaznia, emellett a külföldről érkező támogatások is késlekedtek. Ez egyrészt nagyon jól mutatja a magyar hadszervezet rugalmatlanságát, amihez társul a fentebb említett ál-

landó zsoldos hadsereg hiánya. Újabb hátrányt jelentett, hogy sem a korabeli politikai elit, sem a lakosság nem rendelkezett katonai tapasztalattal, mivel évek óta szüneteltek a nagyobb háborúk, csupán a végvárakban zajlottak kisebb összeütközések.

Az 1521-es év a törökök számára sikerekkel zárult, hisz elfoglalták Szabácsot, valamint Nándorfehérvárt. Az ezt követő időszakban a nemesek igyekeztek kezükbe venni a védelmet, azonban ez sikertelen próbálkozásnak bizonyult. A magyar elit nagyon megosztott volt, az állandó belső harcok az arisztokrácia keretében gyengítették a hadsereg-szervezést, a védekezést, és közben nem sikerült reflektálniuk a külpolitikai tényezőkre. 1521-től a török állandó ostrom alá vette a végvárrendszert, mely az újabb erősségek elfoglalásával egyre gyengébbé vált. A nemzetközi helyzet sem kecsegtette őket, hiszen a franciák éppen a Habsburgokkal álltak szemben, mely konfliktus megoldására éppen az Oszmán Birodalomban találták meg szövetségüket. Ezért a magyarok nem bízhattak a nyugatról érkező segítségben. A pápa engedélyezte az egyházi javadalmak megadóztatását a rendkívüli helyzetre való tekintettel, azonban még ez sem volt elég, hiszen az országnagyonak nem volt pénzük, a királyi jövedelmek jelentős része el volt zálogosítva, illetve a horvát részekkel is megromlott a viszony. Látható, hogy a mohácsi csata kimenetelében az azt megelőző nemzetközi viszonyok is nagyon fontos szerepet játszottak.

A következő nagy fejezet *Az 1526. évi hadjárat* címet kapta, mely összefoglalja közvetlenül a hadjárat előtt történt eseményeket, illetve a csatára való készülődést, valamint a magyarok helyzetét. Egyrészt az első kis fejezetekben bemutatja az oszmán hadsereg méretét, felszereltségét, amit a nándorfehérvári hadiszemléből tudhatunk meg. Majd a királyi tábor hadseregét alkotók számával kapcsolatban bővítenek ismereteink, miszerint nem igaz, hogy ez volt az egyik legnagyobb magyar hadsereg, hisz valószínűleg nem

60 000 fős volt, csupán 27 000, amelyet a kancellár által közölt részadatok alapján számol ki a szerző. Egy másik hiedelem, hogy a parasztok távolmaradása volt az oka a mohácsi vereségnek. A mozgósítást gátló nyári mezőgazdasági munkák, a jobbágyok kiábrándultsága, uraik mulasztása mind-mind hozzájárult alacsony arányukhoz és ahhoz, hogy a csatában nem sok hasznukat lehetett venni. A hadsereg megszervezésében mindezek mellett a magyar vezérek játszottak fontos szerepet. A hagyományok szerint a húszéves magyar király volt a magyar hadak fővezére, azonban ő még messziről sem látott csatát, így sem tekintéllyel, sem tudással nem rendelkezett. Mivel nem létezett katonai iskola, ezért elsősorban a tapasztalattal bírókat veszik számításba a hadvezetésben, mint például Bakics Pál, Frangepán Kristóf, Drágffy János, Báthory István, illetve a hiányt a külföldről hívott hadvezérekkel igyekeztek pótolni.

A *mohácsi csata* fejezetben több, mindeddig vitatott kérdés tisztázására is sor kerül. Maga a helyszínválasztás is komoly fejtörést okozott a történétíróknak/történészeknek. Egyesek, mint például Perjés Géza, Szakály Ferenc teljesen alkalmatlannak tartották a csata helyszínét. B. Szabó János szerint azonban ennek kiválasztása kényszerhelyzet eredménye volt, hisz Tomori Pált és seregét visszavonták a király táborához, így a válsághelyzetnek megfelelően alakult Mohács csataterre. Ugyanilyen problémát okozott a haditerv kidolgozása is, azonban a korabeli értesülések hibásak, melyek szerint a magyaroknak a csata előtt három nappal sem volt pontos tervük. Ezt cáfolja a szultáni napló, mely szerint már több nappal a csata előtt hadrendben állt a magyar sereg. Tehát már ekkor létezett egy terv, mely szerint felálltak csatarendbe, azonban azt még a csata napján, 29-én sem tudták, hogy aznap sor kerülhet az összeütközésre. Egy másik fontos kérdés a „támadni vagy védekezni?” kérdése. Perjés Géza szerint a csatarend egyetlen támadásra adott

lehetőséget, az első világháborút megjárt történészek némelyike viszont azt állította, hogy védekezésre voltak beállva a magyar seregek. Abban azonban a történészek egyetértenek, hogy mivel a török hadsereg méretei miatt nem tudott egyszerre felvonulni, ezért részenkénti támadást terveztek. Mindezek mellett fontos kérdés volt a király szerepe, megóvása, valamint annak megakadályozása, hogy a török sereg a hátkuba kerüljön.

A történészek által máig vitatott a csata konkrét lokalizálása, ugyanis ezt még napjainkban sem sikerült teljes bizonyossággal meghatározni. Mind a 19. századi kutatók, mind a régészek 1950-es évekbeli következtetései, kísérletei tévesnek bizonyultak. A helyszín azonosítása a seregek behatárolása szempontjából is fontos, ez által lehetséges magának a csatának a rekonstrukciója. A kezdeti sikerek gyorsan megfordultak, és a csata végkimenetele eldőlt. A mohácsi vesztesség óriási, a szerző szerint arányaiban sem fogható a nikápolyi, várnai és a rigómezei csatákhoz, itt szinte az egész magyar sereg elpusztult. Az ország nemeseinek nagy része odaveszett, az ország védtelenül és uralkodó nélkül maradt. Mindezt a török táborban óriási ünnepként élték meg, maga a szultán is úgy vélte, sosem arattak ekkora győzelmet a magyarok felett.

Az utolsó fejezet a *Hitek és tévhitek* címet kapta, hisz az évek során a mohácsi csatáról rengeteg „legenda” kapott szárnyra. Az egyik szerint az ország hadainak csak a kisebbik része volt jelen a csatában. Frangepánról, hogy a csata napján csupán 350 lovas volt a táborában, azonban a Szapolyai seregéről ennél jóval szűkösebbek az ismereteink. Az is csupán tévhit, hogy Szapolyai 40 000 fős sereggel rendelkezett, sokkal valószínűbb, hogy 15 000 fővel indult útnak. Arra a kérdésre, hogy az erdélyi vajda szándékosan késett-e, nincs biztos tudásunk. Az azonban tény, hogy a csatát megelőzően több egymástól eltérő utasítást kapott, és csupán akkor tudott volna hatékony segítséget nyújtani.

tani a magyar hadaknak, ha azokkal még a csata előtt egyesíti csapatait. A késedelem azonban nem mondható szándékosnak, és a fennmaradt források alapján a szerző megállapítja, hogy miután Szapolyai hátrahagyja seregeit, maga – becsületét megóvándó – igyekszik odaérni a helyszínre. Tisztázatlannak a magyar uralkodó halálának körülményei is. Sokan hiteltelennek tartották azt a változatot, melynek értelmében egy tízéves korától páncélt viselő férfi bele tud fulladni egy patakba. Azonban a szerző szerint korunk szakemberei nem vették figyelembe a vízrajzi helyzet átalakulását, azt, hogy időközben a Duna elmosta a régi patakmedret, és a szabályozások is jelentős változásokat okoztak. Másrészt a király holttestének, eltemetésének körülményeire sem találtak választ, a források alapján azonban valószínűsíthető, hogy jobbágyok temették el, miután a rajta lévő értéktárgyaktól megfosztották.

Egy másik fontos kérdés az 1950-es években megtalált tömegsírok kapcsán tevődött fel, melyekből feltűnően sok, törzsétől elválasztott koponya került elő. Ezekről úgy vélték, hogy azoknak a foglyoknak a maradványai, akiket a török sereg a győzelmi ünnepség keretében mészárolt le. Azonban Papp László úgy vélte, hogy az ellenség fejének levágása sokkal inkább a török harcmódor jellemzője. Ez az elmélet később

teljes mértékben cáfolhatóvá vált, hiszen a harc hevében nehéz ilyen pontosat vágni, ezért a végső eredmény, hogy a tömegsírban talált holttestek a foglyok, illetve a csatamezőn később levágott fejeknek az összessége, melyeket trófeaként gyűjtöttek a harcosok.

A szerző, miközben számos ponton cáfolja az eddigi kutatások eredményét, vélekedését, érvrendszere nagyon megalapozott, logikusan felépített, és a legújabb kutatásokra, forrásokra támaszkodik oly módon fogalmazva, hogy a laikus olvasóréteg számára is érthetővé váljék mondanivalója. Nemcsak a kötet formai adottságaiból, hanem annak nyelvezetéből, szerkezetéből is egyértelműen látható, hogy műfajilag tudomány-népszerűsítő könyvet tartunk a kezünkbe, amely azonban témáját illetően egy olyan történeti tényről igyekszik teljesen más szemszögből megközelíteni, melynek köszönhetően egyértelműen mítoszromboló. B. Szabó János – aki nemrégiben a mohácsi csatáról szóló animáció elkészítésében is részt vett – egyértelműen olvasóbarát könyvet jelentetett meg, amelyet mindazoknak ajánlok, akik eddig csak a mohácsi mítoszokban keresték a választ, és nem sikerült teljesen logikus magyarázatot találniuk az események kimenetelére.

Markaly Aranka

